

Zitierhinweis

Klečacký, Martin: Rezension über: Alma Hannig, Franz Ferdinand. Die Biografie, Wien: Amalthea Signum Verlag, 2013, in: Český časopis historický, 2015, 3, S. 836-839, DOI: 10.15463/rec.1189741406

český
časopis
historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

umlčet „hlas ulice“ dívku narychlo odvezli k Trojanovům do Rakovníka. Rozhodnutí, které jako vítr rozmýchalo hlasy těch, kteří z náhlého odjezdu vyvozovali důvody, poškozující dívčí čest. U Trojanových, s nimiž se sžila, Zdeňka zůstala až do roku 1870, i když ani tehdy s Prahou zcela nezpřetrhala kontakty. Vrátila se sem na začátku roku 1870, ale comeback to pro ni nebyl šťastný. Jediný, kdo se jí tu zastal, byl její dávný ctitel Václav Kounic. Jejich vztah, poznamenaný mnoha výkyvy, Lenderová rekonstruovala na základě bohatě zachované korespondence.

V roce 1871 se Zdeňka Havlíčková přestěhovala do Německého Brodu, tehdy se ale již zhoršoval její zdravotní stav. Postupně rezignovala, sepisovala závěti – a chystala se vstoupit do manželství z rozumu se svým vytrvalým citem Antonínem Svobodou. Ale i toto rozhodnutí – vdát se – schvaloval Sbor pro památku Havlíčkovu. Zdeňka 24. června 1872 sepsala, pravděpodobně pod nátlakem své tety Johany Pujmanové poslední verzi závěti, vše odkázala právě jí, jen tři losy dětem své tety Adély Jarošové, kde žila celé dětství a piano, které dostala za 730 zlatých až v samém závěru života, pak zanechala svému ženichovi Antonínu Svobodovi. Zemřela 20. září 1872 a byla pohřbena v Havlíčkově Brodě.

Za důležitý přínos knihy považuji kritické přiblížení české národní společnosti „zvnitřku“. Volba Zdeňky Havlíčkové proto byla šťastná a logická, její druhý život je zajímavější, výmluvnější a delší než ten její reálný, který trval necelých dvacet čtyři let. Stala se programově opečovávanou „dcerou národa“ a přitom krátce předtím, než byla vyhlášena sbírka na její věno, byly v dražbě rozchváčeny zbytky Havlíčkova majetku, včetně cenné knihovny.

Magdaléna Pokorná

Alma HANNIG

Franz Ferdinand. Die Biografie

Wien, Amalthea Signum Verlag 2013, 349 s., ISBN 978-3-85002-845-5.

Sté výročí sarajevského atentátu a následné vypuknutí Velké války přineslo četná připomenutí tohoto historického milníku, který bývá považován za uzavření „dlouhého“ 19. století. Válka proměnila nejen politickou mapu Evropy, ale také její společenskou a kulturní tvář. V souvislosti s výročím se na knižním trhu objevila řada publikací věnujících se tématice přípravy první světové války, červencové krizi a jejím aktérům. Kniha Almy Hannig soustředila pozornost na rakousko-uherského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este.

Historička zaměřující se na dějiny diplomacie, mezinárodních vztahů a šlechty v 19. století¹ se rozhodla podat obraz habsburského arcivévody jak z jeho soukromé, tak i veřejné stránky. František Ferdinand, který je tu představen jako „věčný následník trůnu“, se stal prvním v řadě čekatelů na císařskou korunu až v dospělém věku (bylo mu 25 let, když korunní princ Rudolf spáchal sebevraždu). Po čtvrtstoletí pak zůstal v postavení budoucího císaře pro širší veřejnost i politické kruhy spíše neznámý a tajemný. K tomu při-

1 Srovnej: Alma HANNIG – Martina WINKELHÖFER-THYRI (ed.), *Die Familie Hohenlohe. Eine europäische Dynastie im 19. und 20. Jahrhundert*, Köln 2013.

spěla nejen tragická Rudolfova smrt, kdy se nehodilo oslavovat nového následníka, ale také pozdější uzavřený život Františka Ferdinanda v ústraní v Čechách a vyhýbání se Vídni, kde následník trůnu jen těžce snášel ústrky, kterých se dostávalo jeho nerovnorodé manželce. A právě z této neznalosti vycházela podle autorky celá řada předsudků, mylných informací či vyložených mýtů, které přetrvaly i po Františkově násilné smrti.

Biografie Františka Ferdinanda čerpá z velkého množství nevydaných archivních pramenů a je založena na podrobné znalosti sekundární literatury, resp. edic. Díky tomu přesvědčivě vyvrací četná klišé a stereotypy, jež o Františku Ferdinandovi kolovaly, další pak uvádí na pravou míru. Práce je napsána velice čtivou formou a bezesporu tak naplňuje záměr autorky, aby byla přístupná i široké veřejnosti a nejen historické obci. Autorka dokázala biografii zasadit do kontextu dalších prací, které se v nedávné době objevily k osobnosti Františka Ferdinanda,² ovšem s jednou výjimkou: Ačkoliv v seznamu literatury je uvedena biografie z pera Jana Galandauera z roku 2000,³ v úvodu o ní není ani zmínka, naopak autorka tvrdí, že během posledních čtyřiceti let nevznikla jediná práce, která by dokázala rozšířit dosavadní poznatky k osobě „konopištského pána“.

První kapitoly, věnované dětství a dospívání habsburského arcivévody, jeho postavení v rámci rozvětvené dynastie a jeho původnímu poslání armádního důstojníka, jsou postavené především na sekundární literatuře. Při líčení dalších kapitol následníkovy života využívá A. Hannig ve větší míře osobní korespondenci a deníky celé řady osobností obklopujících mladého Františka. Velice zajímavým je v tomto směru exkurz, zevrubně analyzující jeho cestu kolem světa: V něm autorka využila následníkovy deníky, které umožňují pochopit nejen formování politických názorů budoucího císaře, objasnit jeho hodnocení různých forem státního zřízení a zhodnotit postřehy, kterými komentoval setkání s jemu neznámými náboženskými kulturami a odlišnými kulturními zvyklostmi. Deníky ale také dávají nahlédnout z jiného úhlu jeho loveckou a sběratelskou vášň, která bývá nezřídka označována za „chorobnou“, jak mají dokládat tisíce ulovených zvířat.

Právě tyto první kapitoly mají čtenáři pomoci uvědomit si důležité momenty arcivévodova života, jež formovaly charakterové rysy, podstatné pro jeho další kariéru. V tomto kontextu se jednalo v první řadě o měsíce, kdy zápasil s tuberkulózou a čelil vzrůstajícím pochybnostem, zda někdy vůbec bude schopný postavit se do čela říše, dále o jeho neústupnost a vytrvalost, s jakou si dokázal prosadit morganatický sňatek, a nakonec o nedůtklivost a vztahovačnost, s jakou pronásledoval každého, kdo se postavil proti jeho plánům. Na druhé straně biografie představuje Františka Ferdinanda jako člověka, který se rád bavil, měl smysl pro humor a v soukromí sršel vtipem (což má ostatně dokreslovat i fotografie na přebalu knihy, kde se následník usmívá v civilním obleku).

Po chronologicky pojatých kapitolách následuje několik tematicky zaměřených statí pojednávajících o postavení následníka trůnu v monarchii, v níž se veškerá výkonná moc odvozovala od vládnoucího císaře. Arcivévoda dokázal získat od svého strýce Františ-

2 Jean-Paul BLED, *François-Ferdinand d'Autriche*, Paris 2012; v německém překladu: *Franz Ferdinand. Der eigensinnige Thronfolger*, Wien 2013; Jean-Louis THIÉRIOT, *François-Ferdinand d'Autriche*, Paris 2011.

3 Jan GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este. Následník trůnu*, Praha 2000.

ka Josefa I. určitý podíl na vládnutí a možnost intervence v tradičních monarchových doménách – v armádě a v zahraniční politice. Jeho pozici upevnila i vlastní vojenská kancelář, v čele se schopným plukovníkem Alexandrem Broschem. Prostřednictvím této kanceláře následník dokázal zasahovat i do vnitropolitických záležitostí monarchie. Arcivévoda se vehementně snažil udržet status quo, dokud sám neusedne na trůn, a současně si nechal vypracovat množství reformních plánů, které považoval za nutné pro přestavbu Rakouska-Uherska, měla-li si monarchie udržet své postavení velmoci, dominující přinejmenším ve středoevropském a jihovýchodoevropském prostoru.

Pro českého čtenáře je zajímavá především analýza arcivévodových trialistických plánů, které ovšem podle autorky nikdy nepřesáhly rámec pouhého nátlakového prostředku proti uherským politikům. Ostatně vztah arcivévody k Uherskému království a jeho postoj k uherským snahám o co možná největší rozvolnění svazku obou částí říše, stejně jako vazby budoucího císaře k jednotlivým politickým stranám a k jejich stranickému tisku patří oněm tradovaným stereotypům, které se Hannig snaží buď podložit, objasnit, nebo vyvrátit. To se jí daří mj. na příkladu vztahu mezi katolicky a konzervativně založeným následníkem a křesťansko-sociálním proudem v Rakousku na počátku 20. století. Podobně kriticky a s odůvodněnými pochybnostmi se autorka vyjadřuje i o možném vlivu manželky, silně věřící katoličky Žofie Chotkové na manželovy názory či o vazbě budoucího císaře k papežskému stolci a tedy o šanci římské kurie získat Františka Ferdinanda pro své záměry.

Vrcholem biografie jsou dvě kapitoly věnované arcivévodově roli v zahraniční politice rakousko-uherské monarchie a jeho pověsti „knížete míru“ (Friedensfürst). Zde se mohla plně projevit autorčina badatelská zkušenost na poli výzkumu habsburské diplomacie. Hannig na základě široké a rozmanité pramenné palety zrekonstruovala postupný vzestup arcivévodova vlivu: v posledních letech před první světovou válkou se arcikníže stal významným, třebaže v pozadí stojícím a nikoliv jediným hybatelem rakousko-uherské zahraniční politiky. Dokázal obsadit důležité vyslanecké pozice lidmi, jejichž názory odpovídaly jeho politickému přesvědčení a u kterých si byl jistý jejich loajalitou.

Podobně se mu dařilo budovat si své postavení i v armádě, kterou chápal jako hlavní a nejdůležitější oporu říše a jeho budoucí vlády. František Ferdinand se navzdory vlastním charakterovým rysům projevil v této oblasti jako racionálně kalkulující a uvažující politik, který balkánský problém chápal jako otázku dalšího bytí své říše. K jeho vyřešení ovšem hodlal přistoupit až po uklidnění nejvážnějších vnitropolitických konfliktů (česko-německého, rakousko-uherského) a opakovaně vystoupil proti „jestřábům“ z generálního štábu i na Ballhausplatzu (ministerstvo zahraničí). Ironií osudu se mu právě balkánská cesta v létě 1914 stala osudnou. Její průběh s příznačným marquézovským názvem „Kronika ohlášené smrti“ sleduje předposlední kapitola knihy, dovedená až k vyhlášení války 28. července 1914. Biografii uzavírá přehled následníkovy „druhého života“ v historiografii, krásné literatuře, umění i ve filmu.

Biografie Františka Ferdinanda z pera Almy Hannig je zdařilé dílo založené na primárním výzkumu, které čtivým způsobem představuje „konopištského pána“ (v Čechách bezpochyby známějšího a populárnějšího než v Rakousku) jak v jeho soukromém a rodin-

ném životě, tak (především) jako budoucího císaře mnohonárodnostní říše uprostřed Evropy. Autorka se snaží vysvětlit jeho vztah k dalším významným činitelům té doby: k císaři (a to rakouskému i německému), k církvi i k politickým stranám, současně ovšem reflektuje i jejich pohled na Františka Ferdinanda a jeho obraz ve společnosti. Přínosné jsou především její studie k následníkovým možnostem ovlivňovat vládní záležitosti, ať již na domácí či zahraniční politické scéně. Autorčiny teze o arcivévodově „stínové“ vládě z Belvederu, o jeho vlivu v zahraniční politice či v záležitostech týkajících se společné armády monarchie jsou jasně argumentovány a přesvědčivě doloženy. Ve výsledku je tak František Ferdinand vykreslen spíše jako jeden z významných aktérů určujících středoevropskou politiku několik let před vypuknutím světového konfliktu, než coby „první oběť světové války“.

Martin Klečácký

Philipp THER

Die dunkle Seite der Nationalstaaten. „Ethnische Säuberungen“ im modernen Europa

Göttingen, Vandenhoeck and Ruprecht 2011, 304 s., ISBN 978-3-525-36806-0.

Bonn, BpB – Bundeszentrale für Politische Bildung 2012, 304 s., Sonderausgabe,

ISBN 978-3-8389-0325-5.

(Překlady: *Ciemna strona państw narodowych. Czystki etniczne w nowoczesnej Europie*, Poznań, Wydawnictwo Poznańskie 2012, 488 s., ISBN 978-83-7177-850-6; *The dark side of nation-states. Ethnic cleansing in modern Europe*, New York – London, Berghahn 2014, 281 s., ISBN 978-1-78238-302-4.)

Závažná syntetická práce německého, české historiografii dobře známého badatele o moderních a soudobých dějinách střední a východní Evropy doznala hned po vydání široký domácí i mezinárodní ohlas a byla s minimálním odstupem vydána v Polsku a USA.¹ Není to dáno jen skutečností, že Ther zvolil za téma jedno z dnes nově aktuálních, přitom nejméně od závěru 19. století trvale přítomných evropských a světových traumat, totiž etnické čistky a nucené migrace velkých skupin obyvatelstva. Ther totiž nepřinesl „pouhé“ obohacení tématu o nová dílčí fakta nebo regionální pohledy (i když jeho kontextualizace evropské problematiky s britskými zkušenostmi a metodami „řešení“ etnických problémů v Indii a Palestině takovým obohacením jednoznačně jsou a také u jednotlivých „případových studií“ autor důkladně rešeršoval ve vydaných, výjimečně i archivních pramenech), ale především dal tomuto „starému“ tématu zcela novou, „radikálně revizionistickou“ nosnou metodickou perspektivu.²

1 Z početné, přinejmenším dílem českou problematiku zahrnující Therovy produkce srovnej: Philipp THER, *Deutsche und polnische Vertriebene: Gesellschaft und Vertriebenenpolitik in der SBZ/DDR und in Polen 1945–1956*, Göttingen 1998 (srovnej moji recenzi in: Soudobé dějiny 7/3. 2000, s. 376–378), TÝŽ, *Polsko-ukrajinský konflikt v letech 1939–1947. Srovnávací poznámky k diskusi o česko-sudetoněmeckém konfliktu*, Soudobé dějiny IX. 2002, s. 249–258, TÝŽ, *Národní divadlo v kontextu evropských operních dějin. Od založení do první světové války*, Praha 2008.

2 Srovnej brilantní předmluvu Włodzimierze Borodzieje k polskému vydání Therovy knihy, s. 13.